

DE ALEPH
EN ANDERE VERHALEN

Jorge Luis Borges

DE ALEPH

en andere verhalen

Vertaald door
Barber van de Pol

2020

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 1989 Maria Kodama y Emecé Editores, S.A.,
Buenos Aires

Copyright Nederlandse vertaling © 1998 Barber van de Pol
Oorspronkelijke titel *Historia Universal de la Infamia* (1935);
Ficciones (1944); *El Aleph* (1949)

Eerste druk 1998

Zevende druk 2020

Omslagontwerp Moker Ontwerp

Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede

Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort

ISBN 978 90 234 9457 7

NUR 302

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

INHOUD

Wereldschandkroniek

<i>Voorwoord</i>	10-11
De stuitende verlosser Lazarus Morell	13
De onwaarschijnlijke oplichter Tom Castro	23
De weduwe Tsjing, pirate	31
De leverancier in kwalijke zaken Monk Eastman	39
De onbaatzuchtige moordenaar Bill Harrigan	47
De onbeschofte ceremoniemeester Kotsuke no Suke	53
De gemaskerde verver Hakim uit Merw	60
De man van de roze straathoek	68
Et cetera	79

Fantastische verhalen

DE TUIN MET ZICH SPLITSENDE PADEN

<i>Voorwoord</i>	98
Tlön, Uqbar, Orbis Tertius	101
Pierre Menard, schrijver van de Quichot	124
De ronde ruïnes	137
De loterij van Babylonïë	145
Onderzoek naar het werk van Herbert Quain	154
De Bibliotheek van Babel	161
De tuin met zich splitsende paden	172

KUNSTGREPEN

<i>Proloog</i>	188
Funes de allesonthouder	191
De vorm van het zwaard	202
Het thema van de verrader en de held	210
De dood en het kompas	215
Het geheime wonder	231
Drie versies van Judas	240
Het einde	248
De sekte van de Feniks	252
Het Zuiden	256

De Aleph

De onsterfelijke	269
De dode	289
De theologen	297
Geschiedenis van de krijger en de krijgsgevangen vrouw	309
Biografie van Tadeo Isidoro Cruz (1829-1874)	315
Emma Zunz	320
Het huis van Asterion	328
De andere dood	332
Deutsches Requiem	341
Het zoeken van Averroës	350
De Zahir	361
Het schrift van de god	373
Ibn Hakkan al-Bokhari, gestorven in zijn labyrint	380

De twee koningen en de twee labyrinten 392

Het wachten 394

De man op de drempel 400

De Aleph 408

Epiloog 429

Wereldschandkroniek
(1935)

VOORWOORD BIJ DE EERSTE DRUK

De oefeningen in verhalend proza die deel uitmaken van dit boek kregen in 1933, 1934 hun beslag. Ze vinden, denk ik, hun oorsprong in mijn hernieuwde lectuur van Stevenson en Chesterton, en verder in Von Sternbergs eerste films, en misschien in een bepaalde biografie van Evaristo Carriego. Van sommige stijlmiddelen wordt te veel gebruikgemaakt: de ongelijksoortige opsomming, de bruuske onderbreking van de handeling, de reductie van een heel mensenleven tot twee of drie scènes. (Dit visuele oogmerk beheerst ook het verhaal 'De man van de roze straathoek'.) Ze zijn niet psychologisch en willen dat ook niet zijn.

Wat de voorbeelden van magie in de bundel betreft, daarop kan ik geen enkel recht doen gelden behalve als vertaler en lezer. Soms denk ik dat goede lezers nog duisterder en zeldzamer zwanen zijn dan goede schrijvers. Niemand zal met me oneens zijn dat de stukken die door Valéry aan zijn plusquamperfecte Edmond Teste worden toegeschreven be-
duidend onderdoen voor die van zijn vrouw en vrienden.

Vooralsnog is lezen een bezigheid die komt na het schrijven: berustender, beschaafder, intellectueler.

J.L.B.

Buenos Aires, 27 mei 1935

VOORWOORD BIJ DE DRUK VAN 1954

Ik zou die stijl barok noemen die welbewust alle mogelijkheden uitput (of wil uitputten) en grenst aan een karikatuur van zichzelf. In de loop van de jaren tachtig van de vorige eeuw probeerde Andrew Lang tevergeefs Pope's Odyssee te imiteren; dat werk was zijn eigen parodie al en de parodist kon de spanning niet nog verder opvoeren. Barok ('barocco') is de naam van een van de vormen van het syllogisme; de achttiende eeuw gaf hem aan bepaalde uitwassen in de architectuur en schilderkunst van de zeventiende eeuw; volgens mij is de slotfase van iedere kunst, wanneer deze haar middelen etaleert en verspilt, barok. De barok is verstandelijk en Bernard Shaw heeft verklaard dat alle verstandelijke arbeid humoristisch is. Deze humor zit onbedoeld in het werk van Baltasar Gracián; bedoeld of geaccepteerd in dat van John Donne.

De protserige titel boven deze bladzijden duidt al op hun barokke aard. Ze afzwakken zou hun vernietiging hebben betekend; daarom herinner ik voor deze keer liever aan de uitspraak *quod scripsi, scripsi* (Johannes 19:22) en laat ze na twintig jaar herdrukken zoals ze zijn. Ze zijn het onverantwoordelijke spel van een schuchter man die de moed niet had verhalen te schrijven en zich ermee vermaakte de geschiedenissen van anderen te vervalsen en verdraaien (zonder ook maar de geringste esthetische rechtvaardiging). Van deze tweeslachtige oefeningen ging hij over op de moeizame ver-

vaardiging van een regelrecht verhaal – ‘De man van de roze straathoek’ – waaronder hij de naam zette van een grootvader van zijn grootvader, Francisco Bustos, en dat een uitzonderlijk en enigszins geheimzinnig succes heeft gehad.

Men zal merken dat ik ondanks de volkse toon enkele nette woorden in de tekst heb verwerkt: ingewanden, bekeringen, et cetera. Dat deed ik omdat een vechtjas naar elegantie streeft, of (deze reden sluit de andere uit maar is wellicht de ware) omdat vechtjassen individuen zijn en niet altijd praten als de Vechtjas, wat een platonische figuur is.

De schriftgeleerden van het Grote Voertuig leren dat ledigheid de essentie van het heelal is. Ze hebben volkomen gelijk ten aanzien van het minieme deel van het heelal dat dit boek is. Galgen en piraten bevolken het en het woord ‘schande’ in de titel bedwelmt, maar onder al die opschudding zit niets. Er is niets dan schijn, dan een oppervlak bestaande uit beelden; wie weet slaat het juist daardoor aan. De man die het schreef was behoorlijk ongelukkig, maar hij had plezier in het schrijven; hopelijk springt een vonk van dat plezier over op de lezers.

In de afdeling ‘Et cetera’ heb ik drie nieuwe stukken toegevoegd.

J.L.B.

I inscribe this book to S.D.: English, innumerable and an Angel. Also: I offer her that kernel of myself that I have saved, somehow – the central heart that deals not in words, traffics not with dreams and is untouched by time, by joy, by adversities.

DE STUITENDE VERLOSSER LAZARUS MORELL

De verre oorzaak

Vader Bartolomé de las Casas had in 1517 diep medelijden met de indianen die bezweken aan het helse werk in de Antilliaanse goudmijnen, en hij stelde keizer Karel v voor negers te importeren om te bezwijken aan het helse werk in de Antilliaanse goudmijnen. Aan deze merkwaardige accentverlegging van een filantroop hebben we eindeloos veel te danken: de *blues* van Handy, het succes dat de Uruguayaanse schilder-dokter Don Pedro Figari in Parijs had, het mooie, ruwe proza van de eveneens Uruguayaanse Don Vicente Rossi, de mythologische grootheid van Abraham Lincoln, de vijfhonderdduizend doden uit de Amerikaanse Burgeroorlog, de drieduizenddriehonderd miljoen die werd uitgegeven aan militaire uitkeringen, het standbeeld van de denkbeeldige Falucho, de toelating van het werkwoord 'lynchen' in de dertiende druk van het Woordenboek van de Real Academia, de onstuimige film 'Halleluja', de stevige bajonetaanval onder Soller aan het hoofd van zijn 'Mulatten en Zwartten' in El Cerrito, de bevalligheid van mejuffrouw Zusofzo, de neger die Martín Fierro vermoordde, de erbarmelijke rumba 'De Pindaman', het gewaagde maar gelikte napoleonisme van Toussaint Lautrec, het kruis en de slang van Haïti, het bloed van de geiten die door het hakmes van de 'papaloï' worden gekeeld, de 'era', moeder van de tango, de 'candombe'.

En verder: het schuldige maar schitterende bestaan van de stuitende verlosser Lazarus Morell.

De plaats

De vader der stromen, de Mississippi, de langste rivier van de wereld, was het waardige theater voor die onvergelijkelijke schurk. (Álvarez de Pineda ontdekte hem en zijn eerste verkenner was kapitein Hernando de Soto, voormalig veroveraar van Peru, die in de maanden gevangenschap van de Inca Atahualpa verstrooiing bracht door hem het schaakspel te leren. Hij stierf en ze gaven hem die stroom als graf.)

De Mississippi is een breedborstige rivier; het is een eideloze, donkere broer van de Parana, de Uruguay, de Amazone en de Orinoco. Het is een rivier met mulatkleurig water; meer dan vierhonderd miljoen ton modder beledigen jaarlijks de Golf van Mexico, waar ze worden geloosd. Al dat eerbiedwaardige, aloude afval heeft een delta gevormd waar reusachtige moerascipressen groeien van de restanten van een continent in eeuwigdurende ontbinding, en waar labyrinten van klei, dode vissen en rietstengels de grenzen en vrede van hun stinkende imperium verruimen. Verder naar boven, ter hoogte van Arkansas en Ohio, strekken zich eveneens lage landen uit. Die worden bewoond door een gelig geslacht uitgemergelde mensen, die vatbaar zijn voor koorts en begerig kijken naar de stenen en het ijzer, omdat bij hen niets te vinden is dan zand, brandhout en troebel water.

De mensen

In het begin van de negentiende eeuw (de tijd die ons interesseert) werd op de uitgestrekte katoenplantages langs de oevers van zonsopgang tot zonsondergang gewerkt door negers. Ze sliepen in houten kotten op de aarden vloer. Afgezien van de moeder-kindrelatie waren de familiebanden

vormelijk en vaag. Ze hadden namen maar stelden het zonder achternaam. Ze konden niet lezen. Met hun verzwakte falsetstem neurieden ze een Engels met trage klinkers. Ze werkten in rijen, gekromd onder de zweep van de opzichter. Af en toe vluchtten ze, en dan sprongen mannen met lange baarden op hun fraaie paard en volgden sterke bloedhonden hun spoor.

Aan een bezinsel van dierlijke verwachtingen en Afrikaanse angsten hadden ze de woorden van de Schrift toegevoegd; hun geloof was derhalve dat van Christus. Ze zongen diepgemeend en massaal: *Go down Moses*. De Mississippi diende hun als een prachtig beeld voor de smerige Jordaan.

De eigenaars van die nijvere grond en van die negeragglomeraten waren nietsdoende, inhalige, langgelokte heren die in enorme huizen woonden met uitzicht op de rivier – altijd met een pseudo-Griekse gaanderij van wit grenenhout. Een goede slaaf kostte duizend dollar en ging niet lang mee. Sommigen waren zo ondankbaar ziek te worden en te sterven. Uit dermate ongewisse elementen moest zoveel mogelijk rendement worden gehaald. Daarom hielden ze hen van de eerste tot de laatste zon op het land; daarom eisten ze een jaarlijkse oogst aan katoen of tabak of suiker van de ranches. De aarde, moe en versleten van die ongeduldige bewerking, was in een paar jaar uitgeput: de woestijn drong wanordelijk en modderig de plantages binnen. In de verlaten boerderijen, in de sloppenwijken, in de dichte rietvelden en in de verachtelijke modderpoelen woonden de *poor whites*, het blanke geboefte. Het waren vissers, jagende zwervers, paardendieven. Ze bedelden bij de negers om stukken geroofd voedsel maar ondanks hun moedeloosheid behielden ze één trots: hun smeteloze, onvermengde bloed. Lazarus Morell was een van hen.

De man

De daguerrotypen van Morell die de Noord-Amerikaanse bladen plegen af te drukken zijn niet authentiek. Dat ontbreken van echte afbeeldingen van zo'n gedenkwaardige, beroemde man kan geen toeval zijn. Het vermoeden ligt voor de hand dat Morell niets moest weten van de gepolijste plaat; ten eerste om geen zinloze sporen na te laten, maar ook een beetje om zijn geheimzinnigheid te voeden... Niettemin weten wij dat hij als jongeman niet aantrekkelijk was en dat zijn lijnrechte lippen niet in zijn voordeel werkten. De jaren daarna verschaften hem de speciale luister van grijsgevoorden schurken, van fortuinlijke, ongestrafte misdadigers. Hij was een ridder uit een oud Zuidelijk geslacht, zijn erbarmelijke kindertijd en zijn smadelijke leven ten spijt. Hij kende de bijbel niet maar hij preekte met uitzonderlijke overtuiging. 'Ik heb Lazarus Morell op de kansel gezien,' noteerde de eigenaar van een speelhuis in Baton Rouge, Louisiana, 'en ik heb geluisterd naar zijn stichtelijke woorden en zag tranen in zijn ogen komen. Ik wist dat hij een echtbreker, een negerdief en een moordenaar in het aangezicht des Heren was, maar ook mijn ogen huilden.'

Een andere goede getuigenis van dat soort heilige aanvechtingen levert Morell ons zelf.

'Ik sloeg op goed geluk de bijbel open, stuitte op een vers van Paulus en preekte een uur en twintig minuten. Ook Crenshaw en zijn makkers benutten die tijd goed, want ze stalen alle paarden van mijn gehoor. We hebben ze in de staat Arkansas verkocht, op een vurige vos na die ik voor persoonlijk gebruik reserveerde. Crenshaw vond hem ook mooi, maar ik maakte hem duidelijk dat hij er niets aan had.'

De methode

Het stelen van paarden in de ene staat om ze te verkopen in een andere, stelde nauwelijks een overtreding voor in Morells misdadige loopbaan, maar het kondigt de methode aan die hem nu zijn mooie plaats verzekert in een Wereldschandkroniek. De methode is uniek, niet alleen vanwege de haar bepalende, specifieke omstandigheden, maar door de laagheid die zij vereist, door de noodlottige bespeling van de hoop en de geleidelijke afwikkeling, die lijkt op het gruwelijke verloop van een nachtmerrie. Al Capone en Bugs Moran opereren met aanzienlijke kapitalen en met gediensstige mitrailleurs in een grote stad, maar wat zij doen is alledaags. Ze twisten om een monopolie, dat is alles... Wat aantallen aangaat voerde Morell ten slotte zo'n duizend man aan, allemaal beëdigd. Tweehonderd vormden met elkaar de Hoge Raad, en deze kondigde de bevelen af die de resterende achthonderd moesten uitvoeren. Het risico was voor rekening van de ondergeschikten. In geval van oproer werden ze overgedragen aan de justitie of in het overvloedige water van de snelvlietende rivier gegooid, met een onfeilbare steen aan hun voeten. Het ging vaak om mulatten. Hun criminele missie was deze:

Ze trokken – met enige kortstondige ringenweelde om respect in te boezemen – langs de uitgestrekte plantages in het Zuiden. Ze kozen een ongelukkige neger uit en beloofden hem de vrijheid. Ze zeiden dat hij moest vluchten van zijn baas om door hen een tweede keer verkocht te worden op een andere ranch. Dan zouden ze hem een percentage van de verkoop geven en hem helpen bij een nieuwe ontspanning. Vervolgens zouden ze hem naar een vrije staat brengen. Geld en vrijheid, klinkende zilveren dollars en de

vrijheid: was een verleidelijker aanbod mogelijk? De slaaf waagde zijn eerste vlucht.

De natuurlijke weg was de rivier. Een kano, het scheepsruim van een stoomschip, een bakschuit, een hemelsgroot vlot met een huisje op de punt of met hoge canvas tenten; de plaats deed er niet toe, maar de wetenschap dat je in beweging was, en veilig op de onvermoeibare rivier... Ze verkochten hem op een andere plantage. Hij vluchtte opnieuw naar de rietvelden of de barakken. Dan voerden zijn vreselijke weldoeners (die hij al begon te wantrouwen) duistere kosten aan en verklaarden dat ze hem een laatste maal moesten verkopen. Bij zijn terugkeer zouden ze hem zijn percentage van beide verkopen geven plus de vrijheid. De man liet zich verkopen, werkte een tijdje en riskeerde op de laatste vlucht het gevaar van bloedhonden en zweepslagen. Hij keerde bebloed, zwetend, wanhopig en slaperig terug.

De uiteindelijke vrijheid

Rest ons het juridische aspect van deze feiten te bezien. De neger werd pas door huurmoordenaars van Morell te koop aangeboden als de voormalige eigenaar zijn vlucht had bekendgemaakt en een beloning aan de vinder in het vooruitzicht had gesteld. Iedereen kon hem dus weer oppakken, zodat het bij zijn latere verkoop om misbruik van vertrouwen ging, niet om roof. Naar de rechtbank lopen was geldverspilling, want de schade werd nooit vergoed.

Dat was allemaal heel geruststellend, maar niet voor altijd. De neger kon gaan praten; de neger was in staat uit pure dankbaarheid of uit ellende te gaan praten. Een paar kroegen roggewhisky in het bordeel van Cairo, Illinois, waar het als slaaf geboren hoerenjong de zak met duiten die zij hem

beter niet konden geven toch maar over de balk zou smijten, en het geheim ontglipte hem al. In die jaren bracht een Partij voor de Afschaffing van de Slavernij het Noorden in beroering, een zootje gevaarlijke gekken dat zich niets aantrok van mijn en dijn en vrijheid voor de negers predikte en hen aanzette tot vluchten. Morell zorgde wel dat hij niet met dat soort anarchisten werd verward. Hij was geen yankee, hij was een blanke uit het Zuiden, zoon en kleinzoon van blanken, en hij hoopte zich ooit uit zijn zaken te kunnen terugtrekken en een heer te worden met de nodige mijlen katoenplantage en zijn eigen gekromde slavenrijen.

De voortvluchtige hoopte op de vrijheid. Dan gaven de schimmige mulatten van Lazarus Morell elkaar een bevel door dat soms niet meer was dan een teken en bevrijdden hem van zijn gezichtsvermogen, zijn gehoor, zijn tastzin, de dag, de smaad, de tijd, zijn weldoeners, het erbarmen, de lucht, de honden, het heelal, de hoop, het zweet en zichzelf. Een schot, een lage dolksteek of een klap, en de schildpadden en barbelen van de Mississippi ontvingen het laatste bericht.

De ramp

Omdat de zaak in handen was van vertrouwensmannen moest hij wel floreren. Begin 1834 waren al zo'n zeventig negers door Morell 'geëmancipeerd' en andere maakten zich op om hun gelukkige voorgangers te volgen. Het operatiegebied werd groter en het was noodzakelijk nieuwe mannen in de gelederen toe te laten. Tussen hen die de eed aflegden was een jongen uit Arkansas, Virgil Stewart genaamd, die zich al heel snel onderscheidde door zijn wreedheid. Deze jongen was een neef van een heer die vele slaven was kwijtge-

raakt. In augustus 1834 verbrak hij zijn eed en bracht Morell en de anderen aan. Morells huis in New Orleans werd door politie omsingeld. Morell kon als gevolg van onoplettendheid of omkoperij ontsnappen.

Drie dagen gingen voorbij. Morell zat al die tijd verstopt in een oud huis met patio's vol slingerplanten en beelden in de Rue de Toulouse. Het schijnt dat hij heel weinig voedsel tot zich nam en almaar op blote voeten door de grote, donkere kamers liep, terwijl hij gedachtenvolle sigaren rookte. Via een huisslaaf liet hij twee brieven naar de stad Natchez brengen en een derde naar Red River. De vierde dag betraden drie mannen het huis en bleven tot de ochtend met hem in bespreking. De vijfde stond Morell tegen het donker op, vroeg om een scheermes en schoor zorgvuldig zijn kin. Hij kleedde zich aan en vertrok. Met trage kalmte doorkruiste hij de noordelijke sloppenwijken. Toen hij eenmaal buiten de stad was, begon hij kwieker te lopen, het lage land langs de oever van de Mississippi volgend.

Zijn plan getuigde van dronkemansmoed. Hij wilde gebruikmaken van de laatste mensen die hem nog eerbied verschuldigd waren: de slaafse negers in het Zuiden. Zij hadden hun makkers zien vluchten en hadden hen niet terug zien komen. Zij geloofden derhalve in hun vrijheid. Morells bedoeling was een algehele negeropstand, de inname en plundering van New Orleans en de bezetting van het gebied. Morell, ingestort en bijna gebroken door het verraad, zon op een continentaal antwoord: een antwoord waarvan het misdadige de allure had van verlossing en geschiedenis. Met dat doel begaf hij zich naar Natchez, waar zijn macht dieper geworteld was. Ik neem zijn verslag van die reis over:

‘Ik liep vier dagen voor ik aan een paard kwam. De vijfde

stopte ik bij een beekje om me van water te voorzien en even te rusten. Ik zat op een boomstam te kijken naar de weg die ik de uren ervoor had gelopen, toen ik een ruiter zag naderen op een goedogend, donker paard. Zodra ik hem in het vizier kreeg, besloot ik hem zijn paard af te pakken. Ik kwam overeind, richtte een fraai repeteerpistool op hem en beval hem van het beest te komen. Hij deed wat ik vroeg en ik nam de teugels in mijn linkerhand terwijl ik hem het beekje wees en beval voor me uit te lopen. Hij liep ruim honderd meter en bleef staan. Ik beval hem zich uit te kleden. Hij zei: “Als u me per se wilt vermoorden, laat me dan tenminste bidden voor ik doodga.” Ik antwoordde dat ik geen tijd had om naar zijn gebeden te luisteren. Hij viel op zijn knieën en ik schoot een kogel in zijn nek. Ik sneed met één haal van mijn mes zijn buik open, haalde zijn ingewanden eruit en gooide hem in het water. Daarna zocht ik zijn zakken na en ik vond vierhonderd dollar en zevenendertig centavos plus een hoeveelheid papieren die ik verder niet doornam. Zijn laarzen waren nieuw, spiksplinternieuw, en ze pasten me goed. De mijne, die erg versleten waren, gooide ik in het water.

Zo kwam ik aan het paard dat ik nodig had om Natchez binnen te gaan.’

De onderbreking

Morell aan het hoofd van negermassa’s die ervan droomden hem op te hangen, Morell opgehangen door zwarte legers waarvan hij aan het hoofd wilde staan – het spijt me te moeten zeggen dat de geschiedenis van de Mississippi die schitterende kansen niet heeft benut. In tegenstelling tot iedere poëtische wet (of poëtische symmetrie) werd de rivier

van zijn misdaden al evenmin zijn graf. Op 2 januari 1835 overleed Lazarus Morell aan een longembolie in het ziekenhuis van Natchez, waar hij zich had laten opnemen onder de naam Silas Buckley. Een zaalgenoot herkende hem. Op 2 en 4 januari wilden de slaven van bepaalde plantages in opstand komen, maar dat werd zonder al te veel bloedvergieten onderdrukt.